

EKONOMSKA EFIKASNOST I RIZICI JAVNOG PREDUZEĆA U VODOPRIVREDI SRBIJE

Dr Marko BAJČETIĆ, JVP „Vode Vojvodine“, Novi Sad

REZIME

Preduzeće koje u svom kapitalu ima vrednosti vodoprivrednih objekata i sistema određen je da za predmet poslovanja u delatnosti vodoprivrede obavlja poslove dovođenja različitih količina i kvaliteta voda u definisano stanje i status kojim se zadovoljavaju u određenom prostoru i vremenu interesi stanovništva, zainteresovane javnosti i korisnika. U zadovoljavanju interesa preduzeće nastoji ostvariti kvalitete ekonomije i to pre svega kroz efikasnost razmene, uslužnu (proizvodnu) efikasnost i efikasnost u kombinaciji inputa u pružanju usluga. Misija i vizija preduzeća je u ostvarivanju jedinstva zaposlenih, objekata i sredstava u pružanju vodoprivrednih usluga rastom renomea kod korisnika i jačanjem sigurnosti i ekonomije u životu i privređivanju stanovništva i privrede.

Ključne reči: preduzeće, efikasnost, vodoprivredna usluga, korisnik, rizik.

1. JAVNO PREDUZEĆE - NOSILAC VODOPRIVREDNE USLUGE

Javno preduzeće (JP) je samostalan privredni subjekt koji je posrednička institucija za transformacije kod promena količina i kvaliteta, odnosno, stanja i statusa voda za zadovoljavanje zahteva korisnika. To je organizacija koja na profesionalan i stručan način obavlja delatnost i sprovodi aktivnosti za sve oblasti raspolaganja i korišćenja vode ostvarujući vodoprivredne ciljne funkcije.

Vodoprivredne funkcije JP obezbeđuje stvaranjem uslova za sigurnost i stabilnost života i privređivanja na rečnom slivu i vodnom području. Preduzeće to ostvaruje uz preduzimanje mobilizatorske i podsticajne uloge za područja obezbeđivanjem dovoljne i kvalitetne vode. Poslovanjem preduzeća vrši se:

- indirektna regulacija ponude i tražnje za vodu prema potrebama i zahtevima korisnika,
- rastom informisanosti javnosti o vrednosti vodoprivrede, davanjem informacija o prednostima, mogućnostima, slabostima i problemima raspolaganja i korišćenja voda i vodoprivrednih objekata,
- uticajem na međudržavnu saradnju u razmeni usluga.

Ključni zadatak JP je ostvarivanje kvalitetne vodoprivredne usluge koju ostvaruje kroz odgovornost za blagovremeno pružanje i vršenje usluge u cilju zadovoljavanja korisničkog interesa. Između pružanja i vršenja vodoprivredne usluge postoji razlika. Pružanje je proces uspostavljanja zahtevanog nivoa količine i kvaliteta vode vodoprivrednim objektima u prostoru i vremenu, a vršenje usluge je operativni postupak sadržan u pogonu vodoprivrednih objekata, radovima i angažovanim sredstvima. Subjekti - preduzeća koja obavljaju poslove pružanja i vršenja vodoprivrednih usluga moraju ispunjavati određene stručne i materijalne uslove. Zadatak JP je i u kontroli vršenja pomoćnih usluga (razne građevinske, mašinske, elektro, biološke i sl. usluge) prema datim standardnim veličinama vodoprivredne usluge.

Ocena vodoprivredne usluge JP vrši se analitički, putem vrednovanja učešća pojedinačnih (zahvatanje, zadržavanje, skladištenje, distribucija i prečišćavanje voda sa osmatranjem, sprečavanjem i dr. suvišnih i poplavnih voda) i pomoćnih usluga u vodoprivrednoj usluzi, a posebno za primenu vodoprivredne usluge u budućnosti. Posebno se ocenjuje odstupanje standardnih od ostvarenih veličina u obimu, pouzdanosti i preciznosti vodoprivredne usluge.

Misija JP je povezana sa budućnošću kao poslovnom filozofijom i stilom za stvaranje mobilizacione i kohezione snage zaposlenih, objekata i sistema u istom cilju: uspešnom pružanju vodoprivrednih usluga putem

sigurne i stabilne organizacije. Jasno usmerena misija je jedinstvena i zahteva organizovanost koju karakterišu:

- istorijski načini upravljanja vodom odnosno ciljevima upravljanja vodom, vodoprivrednim objektima i uslugama,
- menadžeri koji su usmereni ka efikasnom upravljanju prema zahtevu vlasnika objekata i sistema, javnosti i korisnika,
- stalni uticaji iz okruženja odnosno uticaji javnosti i korisnika prema vodi, objektima i sistemima,
- postojeći potencijali sredstava i zaposlenih za kombinaciju u pružanju i vršenju usluga.

Shvatanja o misiji JP su različita i mogu se svrstati u klasična i savremena. **Klasična** polaze od stava da je misija preduzeća održavanje i pogon objekata i sistema prema tehnički određenim normama, okvirnim granicama i zadacima upravljanja objektima sa ciljem organizacije u ostvarivanju prihoda i sredstava.

Savremena misija polazi od toga da je svrhe postojanja JP izraz racionalne javne i tržišne logike, odnosno sigurne i stabilne ponude, podsticajne tražnje, snage korisnika uz unapređivanje tehnologije, primene načinih i naučno-istraživačkih rezultata, rasta znanja, veština i kulture zaposlenih. Takva misija je i shvatanje o koncipiranju aktivnosti ka optimalnim dostignućima u primeni vodoprivredne usluge u različitim prostorima koja na najefikasniji način zadovoljava interese korisnika čime JP stiče snagu i prednost u javnom i realnom sektoru.

Poslovi JP direktno su povezani sa procesima uspostavljanja i primene vodoprivrednih i poslovnih instrumenata koji se odnose na:

- vodne i vodoprivredne bilanse, odnosno, ravnotežne odnose raspoložive i korišćene vode u vodotocima i sistemima i posebno bilansne odnose između pasivnih i aktivnih kategorija voda i sredstava, poslovnih izvora i sredstava, prihoda i rashoda, domicilnih i tranzitnih i bilansa posrednih i neposrednih aktivnosti i sredstva u prostoru i vremenu,
- vodno režimska pravila za preciziranje funkcionalne pouzdanosti objekata za zahvatanje, prihvatanje, zadržavanje i distribuciju voda, prečišćavanje voda i osmatranje, opažanje, sprečavanje i otklanjanje redovnih i rizičnih pojava i događaja kod suvišnih i poplavnih voda,
- određivanje različitih dimenzija nastanka i delovanja na pojave i događaje vezane za vodu i sredstva u kratkoročnom, srednjoročnom i dugoročnom periodu, a posebno u strateškim i operativnim

planovima upravljanja na rečnom slivu i vodnom području.

2. EKONOMSKA EFIKASNOST JAVNOG PREDUZEĆA

Od JP se zahteva uspešnost poslovanja koja se „temelji na primeni principa **maksimalne racionalnosti**, [2] odnosno da se određenim angažovanim inputima ostvari maksimalna vodoprivredna usluga. Ovaj princip je složen jer sadrži veliki broj različitih elemenata ulaganja i rezultata, pa se u vodoprivredi koriste parcijalni pokazatelji uspešnosti poslovanja i to:

- produktivnosti rada (odnos ostvarenja određene vodoprivredne usluge uz minimalne utroške radne snage);
- ekonomičnosti (ostvarivanje rezultata u pružanju vodoprivredne usluge sa što manjim troškovima);
- rentabilnosti (ostvarivanje veće dobiti uz što manje angažovanje sredstava u pružanju vodoprivredne usluge).

Faktori koji utiču na uspešnost poslovanja u vodoprivredi mogu se svrstati u sledeće grupe:

- 1) prirodni faktori (izvorišta i činioci voda i zemljišta);
- 2) tehnički faktori (vrste vodoprivrednih objekata i sistema);
- 3) ljudski faktori (struktura zaposlenih, ljudski resursi i dr.);
- 4) društveni faktori (državne mere, vodoprivredna infrastruktura, mere makroekonomske politike);
- 5) organizacioni faktori (priprema, vođenje i kontrola rada sa uslovima i zaštitom na radu).

Ekonomska efikasnost vodoprivrede putem JP posmatra se sa tri aspekta i to kao: **efikasnost razmene, proizvodna (uslužna) efikasnost i efikasnost kombinacije inputa za rast korišćenja (raspolaganja) voda.**

Pružanje usluga u vodoprivredi je razmena koristi sa korisnicima, gde je JP zainteresovana da uslugu obavlja na što višem nivou kvalitetne ponude podstičući tražnju. Odnosno, JP teži da pruži optimalnu ponudu za sigurnost, kvalitet i količinu vode korisničkoj tražnji koja je zainteresovana za upotrebnu vrednost usluge i vode. U vodoprivrednoj razmeni se ispoljava protivrečnost koja nastaje u odnosima ponude, tražnje i cena gde je zbog monopolističke ponude razmenska efikasnost niska.

Potencijalna tražnja je pod uticajem fiskalne politike, monetarnih mera države i poslovne politike JP. Fiskalnim i monetarnim instrumentima i merama stvaraju se uslovi da voda i objekti za zahvatanje, čuvanje, odvođenje ili za sigurnost se koriste u većem obimu od strane stanovništva i privrede. Osnovni fiskalni instrumenti i mere, za korisnike, odnose se na snižavanje poreskih stopa, izmene poreske osnovice, produžavanje rokova za izmirivanje obaveza za poreze, a od monetarnih mera to su podsticajni uslovi kreditiranja, uslovi za veća ulaganja i dr. Poslovna politika određuje kvalitet, cenu, mogućnosti, stabilnost, sigurnost i pouzdanost usluge koja podstiče potencijalne korisnike za korišćenje voda i usluga.

Na strani tražnje najvažniji je interes korisnika vode koji posluju na principu racionalnosti u korišćenju voda i prihvatanju nužnosti zaštite od voda. Racionalno korišćenje vode i usluga podrazumeva maksimalno ostvarivanje koristi ili očekivane koristi u granicama optimalnih mogućnosti i potreba. Ekonomsko ponašanje korisnika je u postizanju maksimalnog učinka od vode i usluga uz minimalne troškove koji takve odnose dugoročno uspostavljaju putem jedinstva interesa sa JP. Odnosi JP i korisnika nastaju i traju zbog rešavanja problema vode u višestrukim vezama koje usluga i kontra usluga zahtevaju uz razvoj poslovnosti, poverenja i prioriteta u ostvarivanju ciljeva odnosno u rastu odnosa rezultata i angažovanih inputa.

Rezultat efikasnosti JP je poboljšanje stanja i statusa voda, dostupnosti voda, prihvatanju i zadovoljavanju potreba korisnika i ostvarenom nivou funkcionalne sposobnosti objekata (merljivom idealnom, realnom, potrebnom i korišćenom kapacitetu). Angažovani inputi se preuzimaju za različite oblike voda koji se upotrebom vodoprivrednih objekata dovode do određenog cilja. Upotreba vodoprivrednih objekata pored angažovanja zaposlenih zahteva materijalna i finansijska sredstva sa velikim brojem različitih vrsta i karakteristika dobara i aktivnosti za povezivanje sa korisnicima.

Poslovna efikasnost JP i efikasnost kombinacije inputa kao odnosa rezultata i angažovanih inputa u „proizvođenju“ usluge i „proizvodnji“ izražava zahteve za:

a) upotrebom vrednošću konkretnog rezultata JP da zadovolji potrebe i zahteve u korišćenju (raspolaganju) voda. Namene korišćenja voda određuju upotrebne vrednosti pojedinačnih usluga zahvatanja, čuvanja, distribucije, zaštite i dr. vode u vodotocima i pomoćnih usluga u građevinskim, mašinskim, elektro radovima i drugim merama,

- b) veliki asortiman za primenu različitih vrsta usluga (inputa) kao što su građevinske, mašinske, elektro, poljoprivredne, saobraćajne i druge usluge u kojima nastaju tehnološki, tržišni, pravni i ekonomski odnosi koji za finalni „proizvod“ imaju složenu vodoprivrednu uslugu,
- v) vodoprivrednom uslugom koja će se naturalno izraziti u veličini kapaciteta (stvarni, potrebni i ugrađeni i korišćeni) za potencijalne ili stvarne količine i kvalitete vode u objektu i sistemu za određeno vreme,
- g) kvalitetom usluge kojom se doprinosi optimalnom korišćenju (raspolaganju) voda, poboljšanju karakteristika vodoprivrednog sistema i efikasnosti delatnosti,
- d) merenjem pojedinačnih i ukupne (vodoprivredne) usluge koje su različitog kvaliteta i fizičkih jedinica mera, stepena upravljivosti, prihoda, rashoda i dobiti.

3. RIZICI U JAVNOM PREDUZEĆU

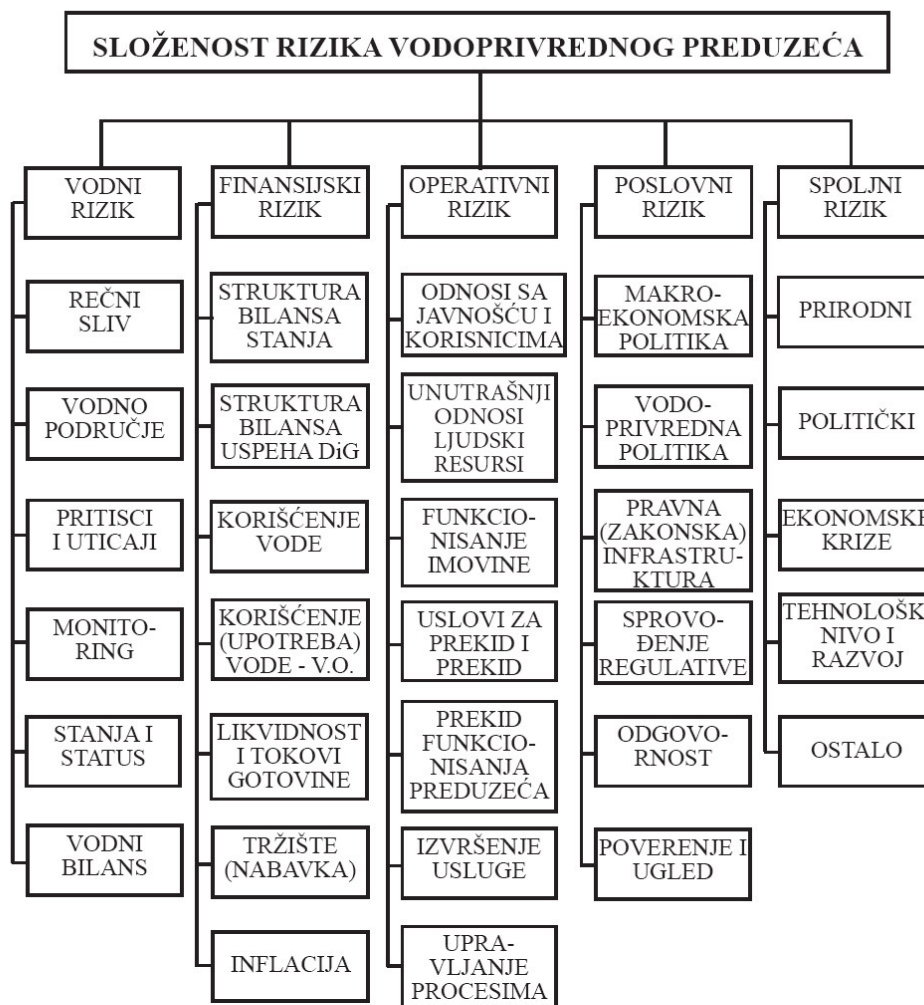
Vodoprivreda kao delatnost izložena je nizu rizika, od prirodnih faktora do aktivnosti ljudskog delovanja koji direktno utiču na poslovanje JP. Rizici JP se mogu podeliti u pet osnovnih grupa: vodni, finansijski, operativni, poslovni i spoljni (iz okruženja) rizici, koji su prikazani u Slici 1.

Vodni rizik je neočekivani događaj u promeni stanja i statusa voda kod površinskih i podzemnih voda koji nastaju u količini i kvalitetu pod fizičkim, biološkim i hemijskim uticajima i pritiscima. Kvalitet voda klasifikovan je u pet kategorija i to loš, slab, umeren, dobar, odličan, a kvantitativno u minimalan, rezervni, za javnu i privrednu upotrebu i maksimalan. Kod zaštite od voda to je redovno stanje pritisaka, redovna odbrana, vanredna odbrana, vanredno stanje i poplava. Vodoprivredna usluga se vrši upotrebom i korišćenjem vodoprivrednih objekata, instrumenata i mera kojima se voda dovodi do ciljno određenih kvaliteta i količina kojima se omogućuje korišćenje ili sigurnost od voda.

Finansijski rizik obuhvata dve vrste rizika i to operativni i špekulativni. Prvi se odnosi na rizik likvidnosti i rizik prodaje i naplate vodoprivrednih usluga. Špekulativni rizik zasniva se na finansijskom izboru koji može doneti uspeh (dobit) ili gubitak ukoliko su izbor usluga ili korišćenja voda uspešni ili neuspešni. Finansijske rizike izazivaju i mnogi drugi faktori na strani priliva i odliva novčanih sredstava.

Operativni rizici potiču iz vodoprivredne organizacione strukture i unutrašnjeg sistema koji uključuju ljudske i materijalne resurse, informatičku tehnologiju, tehnički sistem, poslovnu politiku, procedure i pravila. Poslovni rizici se odnose na makroekonomske i političke faktore, javnost, stanovništvo i korisnike,

zakonski i regulativni sistem i elemente raspolaganja, upravljanja i korišćenja voda. Spoljni rizici deluju na materijalnu stabilnost JP kada nastanu iz prirodnog okruženja, političkog sistema, nauke, tehnološkog razvoja i dr.

Slika 1. Rizici vodoprivrednog preduzeća

4. ZAKLJUČAK

Javno preduzeće je osnovni nosilac u konkretizaciji upravljanja vodama, objektima i sistemima. Upravljanje objektima i sistemima zahteva angažovanje različitih inputa, koje zaposleni u JP transformišu u

vodoprivredne usluge. Zadovoljstvo korisnika jača i razvija se rastom efikasnosti JP u „proizvođenju“ vodoprivredne usluge. Efikasnošću JP povećava se nivo ostvarivanja javnog i privrednog interesa u društvu, a time povećava valorizaciju i vrednosti delatnosti vodoprivrede.

LITERATURA

- [1] Đorđević B.: Vodoprivredni sistemi, Naučna knjiga, Beograd, (1990.).
- [2] Penezić D. N.: Ekonomika preduzeća, FTN, Novi Sad, (2005).
- [3] Potkonjak S.: Ekonomika vodoprivrede, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad, (1991).
- [4] Kaličanin Đ.: Menadžment vrednosti preduzeća, CID Ekonomski fakultet, Beograd, (2006).
- [5] Stiglic E. Dž.: Ekonomija javnog sektora, Ekonomski fakultet, Beograd, (2004).
- [6] Đuričin D., Janošević S.: Menadžment i strategija, CID Ekonomski fakultet, Beograd, (2007).
- [7] Kostić Ž., Milojević M.: Ekonomika preduzeća, Institut za ekonomiju i finansije, Beograd (1998).
- [8] Zelenović M. D.: Tehnologija organizacije industrijskih sistema-preduzeća, Naučna knjiga, Beograd, (1995).

ECONOMIC EFFICIENCY AND RISK OF THE PUBLIC WATER MANAGEMENT
COMPANY IN SERBIJA

by

PhD Marko BAJCETIC,
Vode Vojvodine PWMC, Bul. M. Pupina 25, 21000, Novi Sad, Serbia
mbajcetic@vodevojvodine.com

Summary

The Company with its assets that consist of water management objects and systems is in charge of taking care of water supply and demand, including water quality, and water status in order to satisfy the users' needs. The welfare of the Company depends on its efficiency in trade, service, and production. The Company has to take care to create a harmonious relationship among its staff, employees and experts, as

well as in offering its services to the customers. All of that should develop a relationship of trust and respect of its customers, by securing their protection and increasing their living standards and economic progress.

Key words: company, efficiency, water management services, user, risk

Redigovano 23.11.2009.